

32. Петров-Маслаков М. А. Основы организации сельского родовспоможения и неотложная акушерская помощь / М. Петров-Маслаков, А. Габелов. – Ленинград, 1958. – 179 с.
33. Нужненко Л. Піклування Батьківщини про жінку-матір / Л. Нужненко // Радянська Україна. – 8 липня 1964. – С. 4.
34. Історія українського селянства : в 2 т. / ред. В. Береговий, Ю. Бойко, І. Лисенко та ін. – К. – Т. 2. – 640 с.
35. Історія Української РСР : в 8 т. – К. 1977. – Т. 7. УРСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. – 700 с.
36. Історія Української РСР : в 8 т. – К. 1978. – Т. 8. Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945–1970). – 680 с.
37. Смирнов Е. И. Медицина и организация здравоохранения (1947–1953 гг.) / Е. Смирнов. – М., 1989. – 432 с.
38. Чазов Е. И. 70 лет советского здравоохранения 1917–1987 гг. / Е. Чазов – М., 1987. – 551 с.
39. История советского крестьянства: в 5 т. / ред. И. Волков. – М. – Т. 4. Крестьянство в годы упрочения и развития социалистического общества 1945–конец 50-х годов. – 1988. – 396 с.
40. Рибак І. В. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921 – 1991) / І. Рибак. – Кам'янець-Поділ., 2000. – 303 с.
41. Рибак І. В. Стан соціально-побутової сфери українського повоєнного села (1946–1955 рр.) / І. Рибак // Український історичний журнал. – 1994. – №1. – С. 65–72.
42. Романюк І. М. Українське село у 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ ст. / І. Романюк. – Вінниця, 2005. – 256 с.
43. Перехрест І. В. Боротьба з епідеміями паразитарних тифів в Україні у повоєнний період (1944–1950 рр.) / І. Перехрест // Наукові праці : наук.-метод. журнал. – Миколаїв, 2004. – Т.32. – Вип. 19.: Історичні науки. – С. 58–61.
44. Перехрест І. В. Відновлення мережі медико-санітарних закладів – важливий напрямок ліквідації медико-санітарних наслідків нацистської окупації в Україні / І. Перехрест // Історичні і політологічні дослідження. – Донецьк. – 2005. – № 1(23). – С. 262–267.
45. Даниленко В. М. Повсякденне життя селян / В. Даниленко, І. Романюк // Історія українського селянства. Нариси в 2-х т. – К., 2006. – Т. 2. – С. 378–390.

Одержано редакцією 24 серпня 2013

Прийнято до публікації 25 жовтня 2013

Гичка А. И. Медицинское обслуживание сельского населения Украины в 1945–1964-х гг. (Историография проблемы).

Автор анализирует статьи и монографии, посвященные исследованию медицинского обслуживания сельского населения Украины в 1945–1964 гг. В статье рассматриваются основные направления научных поисков исследователей, которые характеризуются социальной направленностью проблематики.

Ключевые слова: отечественная историография, основные тенденции, медицинское обслуживание сельского населения, послевоенный период.

Gichka A. I. Medical services for the rural population of Ukraine in 1945–1964's (Historiography problem).

The author article analyzes articles and monographs devoted to the study of health services for the rural population of Ukraine in 1945–1964's. This article basic directions of scientific searches of researchers, which are characterized the social orientation of problematic, are examined.

Keywords: domestic historiography, trends, health care rural population, postwar period.

УДК 930. 1 (477): 929 Драгоманов

В. В. ГОЦУЛЯК

ПРОБЛЕМА ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ОБРАЗІВ М. П. ДРАГОМАНОВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ

У статті здійснений аналіз новітніх публікацій, присвячених висвітленню історіографічних образів М. П. Драгоманова. Зроблено висновок про те, що вихід сучасних учених за межі усталеного історіопису і біоісторіографії та дослідження історіографічних «образів». М. П. Драгоманова підносить драгоманознавчі дослідження на новий рівень.

Ключові слова: М. П. Драгоманов, історіографія, історіографічний образ, прижиттєвий портрет, некрологічний образ, «посмертний» образ, традиції: апологетична, критична, позитивно-нейтральна, різко критична.

Постановка проблеми. Сучасна українська історична наука все більше тяжіє до тенденції розвитку західноєвропейської історіографії. Нею здійснюються перші кроки в осягнення біоісторіографічного підходу в аспекті звернення до інтелектуальної біографії, науково-художньої, романізованої біографії, у яких звертається увага на особистісні, психологічні та соціальні фактори, які сприяли формування та еволюції світогляду, ідейному гарту та творчості видатних вчених та громадсько-політичних діячів України. Судячи із появи значної кількості публікацій різних за фактологічним матеріалом, змістовністю та повнотою охоплення різних аспектів життя та творчості, саме такою особистістю є М. П. Драгоманов. Також актуалізації нашого звернення сприяє сам розвиток драгоманознавства, як окремого напрямку української історіографії, яка накопичила значну кількість історичних та історіографічних досліджень, присвячених вивченню різних аспектів життя, творчості і суспільно-політичної діяльності українського інтелектуала.

Метою нашої статті є історіографічне осягнення напрацювань сучасних науковців в царині висвітлення історіографічних образів М. П. Драгоманова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що проблема історіографічного образу М. П. Драгоманова до останнього часу не цікавила вітчизняних дослідників і мета відтворити образ ученого не ставилась. Одночасно розвиток драгоманознавства особливо в сучасних умовах сприяв появі поняття «історіографічний образ». Про це свідчить поява статей А. Круглашова [1], В. Гарнаги [2] і особливо Ю. Куценко [3]. Саме останній дослідник найбільше прислужився дослідженню цієї проблеми. Виходячи із зазначеного у публікації акцентується увага і зроблено наголос на аналізі здобутків в осягненні сучасною українською історичною наукою історіографічних образів М. П. Драгоманова.

Виклад основного матеріалу. Проблема образів в українській історіографії є не новою.

Автор цих рядків, ще у 1999 році, торкаючись суперечливої долі української історіографії зазначав про існування принаймні двох її образів. Перший з них набув поширення внаслідок прийняття головного імперативу марксистської ідеології, як боротьби ідейних напрямків та течій: дворянського, буржуазного та революційно-демократичного. Другий – репрезентував сциєнтистський образ історіографії, вільний від упереджень стосовно минулого історичної науки, котре розглядалося як закономірний процес накопичення історичних знань, її перетворення на суто науку. Провідною рисою цього образу історіографії частини вітчизняних і зарубіжних українських вчених є увага до методологічних підвалин історичного пізнання, самобутньої схеми українського історичного процесу, котрі знайшли своє втілення і в низці історичних концепцій, й сприймаються як головні чинники розвитку науки. Переважаюча їх більшість еволюцію історичної науки розглядає не з точки зору ідеологічних впливів, а з позиції поглиблення наукових знань про минуле [4, 12]. Це у повній мірі стосується такої галузей історичної науки як біографістика та біоісторіографістика. Отже формування дисциплінарного образу історіографії у цілому триває як і створених історіографічною думкою.

Розвиток досліджень в галузі обґрунтування теоретичного виміру «історіографічного образу», наповнення персоніологічного підходу та методик саморефлексивної історіографії триває. Публікуються праці, у яких відтворюється образ жінки-історика в історичній науці 1920-х рр. й на часі проява досліджень у яких відбувається спроба більш цілісної реконструкції образів істориків та дослідження їх спадщини вже поза межами ідеологізації історичної науки.

Утім, насправді, повністю позбавитися її майже неможливо, бо навіть ті історики, які репрезентують себе як об'єктивні, судять про інших все ж крізь призму особистих інтересів. Однак це сфера вже інших роздумів.

Повертаючись до образу Михайла Петровича Драгоманова все ж відзначимо односторонність його змалювання українською історіографією. Зазначене, враховуючи більш як столітнє вивчення життя та постаті українського інтелектуала виявляються в існуванні кліше

як за структурою висвітлення, так й за проміжними та узагальнюючими висновками. І все, як показав аналіз масиву літератури, у тому числі історіографічної, подібні публікації мають право на своє самостійне життя, та прислужатися популяризації життя й діяльності М. П. Драгоманова.

Утім, вже все більше з'являються і можливості для початку відтворення багатообіцяючого проекту реконструкції образу М. П. Драгоманова на його життєвому й післяжиттєвому просторі. Закарбованому у пам'яті рідних, друзів, учнів, соратників, численних авторів публікацій про нього, в періодах драгоманівської історіографії обрамлених інтелектуальними, державними, суспільними й політичними, соціокультурним, професійно-інтелектуальним середовищем та науковими й інтуїтивними пошуками науковців. Отже на часі осягнення, усвідомлення, детальне вивчення процесу виникнення, еволюції та функціонування історіографічних образів М. П. Драгоманова, які вже існують.

Сучасні вчені, у тому числі, молодий науковець Ю. Ю. Куценко, аналізуючи сенс історіографії все більш схильні до того, щоб вважати її головним літературним жанром, а історичній твір – вербальною структурою в формі наративу. Вони для визначення поняття історіографічного образу вважають за можливе в роздумах про біоісторіографію [5] запозичити з сфери гуманітарних знань літературознавчий термін художній образ, бо навіть носії цих знань не добилися однозначного тлумачення й розуміння сутності цього поняття й останнє ускладнює цілісне уявлення про загальну концепцію «художнього образу».

Незважаючи на існування певних груп дослідників, які займаючись загальною теорією літературознавства, науковці вже усвідомили необхідність і доцільність виокремлення кількох стадій процесу появи образу. Відповідно вони по-різному трактують поняття «художній образ». Історики досить плідно працюючи в галузі біоісторіографії увели у науковий обіг в історичній науці термін «історичний образ», який утвердився лише в кінці ХХ ст. Щодо української історичної науки, то в ній він найменше розроблений, на кажучи вже про «історіографічний образ».

У літературі вже відмічені напрацювання учених, які вдалися до визначення предметної сфери «історіографічного образу», серед яких С. Болдирев та Є. Чернов [6]. Саме вони звернулися до використання цього терміну в біографічних дослідженнях а пізніше автори «Історіографічного словника» (Харків, 2004) [7; 16, 42–43, 45–47] і, серед них, С. Посохов, акцентуючи увагу на етапах розвитку цього образу: «прижиттєвий», «некрологічний», «науково-критичний» і «редукційний».

В сучасній українській історіографії вже існує дві групи напрацювань, у яких предметом реконструкції історіографічних образів стали історичні чи історіографічні явища. До них зверталися О. Журба (2001), Ю. Писаренко (2003) [8], В. Яремчук (2008) [9], та інші [16, 44]. Маємо також у своєму розпорядженні розвідки, присвячені відомим історичним постатям, а саме: О. Колпакової «Історіографічні образи Дмитра Івановича Яворницького» (2004) [10], В. Масненка «Формування образу М. С. Грушевського в масовій свідомості» (2006) [11], О. Яся «Історія як сюжет. Представлення образу Богдана Хмельницького в однойменній монографії М. І. Костомарова» (2007) [12], Д. Андросової-Байди. «Образ історика: генеалогія поняття» [13] (2009), Р. Пірога «Білий кентавр українського козацтва: до проблеми міфологізації образу гетьмана Павла Скоропадського» (2010) [14]. До них своїми статтями присвячених висвітленню образів М. П. Драгоманова приєдналася також й Ю. Куценко.

Аналіз публікацій молодого дослідника засвідчує той історіографічний факт, що вона обрала вірний шлях. Це підтверджується ще й наявністю, як зазначалося вище, вже захищеної кандидатської дисертації Д. О. Андросовою-Байдою на тему: «Українська історична наука 1920-х рр.: образ жінки-історика» (К., 2010) [15].

Судячи із наявних напрацювань та нещодавно захищеної дисертації «Історіографічні образи М. Драгоманова в українській історичній науці (1960-ті – 2011 р.)» [16] Ю. Ю. Куценко ґрунтовно опрацювала джерела, і спромоглася цілісно підійти до розкриття досліджуваної проблеми.

За переконанням Ю. Ю. Куценко українська біоісторіографістика все частіше використовує методи та засоби психології, намагаючись навчитися дивитися на всі факти очима психолога, все сильніше вбирає у себе поняття «історіографічний образ». Його реконструкція все частіше можлива, коли застосовуються психологічні характеристики родинного середовища, взаємодія героя опису з батьками, оточенням психічні особливості характеру закладені з дитинства, їх вияв й вплив у дорослому віці старості у професійному житті. Варто зазначити, що з середини 1990-х рр. українські вчені починають ґрунтовно займатися зазначеною вище проблематикою. Так, наприклад, В. С. Чижко, ще в 1996 році у своїй монографії «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності» [17] навів так би мовити «родові ознаки» біоісторіографістики та історіографічного образу, які полягають у ретроспективності навіть у випадку творення «автообразу» в автобіографіях або спогадах, що, як правило, пишуться в кінці життя як узагальнення певного життєвого досвіду; можливості верифікації зроблених висновків шляхом використання методів біографічної та історіографічної реконструкції; інтерпретації та критики джерел, що використовуються у процесі дослідження, доцільності «втручання» дослідника у свідомість автора джерела, що використовується; співвідношенні індивідуальної своєрідності особи, біографія чи образ якої реконструюються, із соціальними та політичними реаліями часу її життя та часу виникнення джерел, що використовуються [17, 179–181]. Творчий пошук у сенсі теоретичного обґрунтування «історіографічного образу» визначення його дефініції триває і сучасні науковці, у тому числі Ю. Ю. Куценко, історіографічний образ визначають, як результат відображення суб'єкт-об'єктних зв'язків історіографа з предметом його наукового дослідження, що має форму вербального тексту, певні стадії створення та еволюції [16, 47–48].

Ю. Ю. Куценко, ідентифікувавши поняття історіографічний образ і за логікою своїх авторських міркувань на теперішній час, найбільше прислужилася відтворенню цього «великого образу» М. П. Драгоманова в аспекті розгляду прижиттєвого і посмертного, науково-критичного образів вченого і громадсько-політичного діяча та критичного осмислення особи та діяльності його в сучасній українській історіографії.

Публікації і дисертація Ю. Ю. Куценко засвідчують, що вона звертає увагу на складання та існування прижиттєвого та «посмертного» образів, формування історіографічних традицій вивчення життя та діяльності вченого в українській історіографії на рубежі XIX – XX ст. та трансформацію їх в історичній науці XX ст. Зокрема привертають увагу статті, у яких розглянуті невідомі дослідження про Драгоманова, єврейське питання та питання релігії в його творчості; поляки в Україні: візія М. Драгоманова, відображення його особистості в наративних джерелах та інші [18].

З певною послідовністю і досить виразно дослідник відтворює історіографічні образи М. П. Драгоманова в історичній творчості І. Лисяка-Рудницького; образ М. П. Драгоманова в історичній літературі, крізь призму вивчення історіографічних та наративних джерел; образ М. П. Драгоманова в діаспорній історіографії та історіографічні його образи в гуманітаристиці кінця XIX – початку XX ст. [19]. Вона також уважно дослідила просвітницьку діяльність М. П. Драгоманова і відтворила образ історика в українській історіографії [20]. Змістовними є звернення Ю. Ю. Куценко й до конкретних питань «образної історіографії», особливо коли вона висвітлює образ українського козацтва в творчій спадщині М. Драгоманова та його образ як історика-античника в історіографії [21].

Виявивши неабияку зацікавленість у дослідженні цієї проблеми, дослідник встановлює чинники, які впливали і впливають на формування і розвиток історіографічних досліджень у галузі драгоманознавства, осягає традиції дослідження життя, громадської, суспільно-політичної діяльності українського інтелектуала у науковій практиці. На нашу думку, зміст цих статей засвідчує намагання з'ясувати певні риси, особливості тих історіографічних образів які вже сформувався і знаходяться у стадії оформлення.

Прикметною ознакою є й те, що Ю. Ю. Куценко, як зазначалося вище, пильну увагу приділила стану та перспективам розвитку сучасного драгоманознавства, охарактеризувавши його особливості, динаміку публікацій, напрями, проблеми.

Як зазначалося вище зовсім недавно Ю. Ю. Куценко захистила кандидатську дисертацію присвячену історіографічним образам М. Драгоманова в українській історичній науці 1860–2011 рр. На нашу думку, в рамках дисертаційного дослідження автору вдалося запропонувати свій варіант відповідей на дослідницькі завдання, виявити і належним чином опрацювати достатньо представницьку архівно-документальну й історіографічну джерельну базу, застосувати продуктивні методологічні підходи до студіювання теми, розставити певні акценти в оцінках попередніх й існуючого етапі драгоманознавства.

Варто зазначити, що задекларовані Ю. Ю. Куценко пріоритетні методи дослідження, виявилися досить результативними, і у більшості випадків дозволяють, з певною повнотою реалізовувати поставлені дослідні завдання. Про це, зокрема свідчить авторська спроба поєднання міждисциплінарних, історичних, історіографічних методів та звернення уваги на чинники, які об'єднують біоісторіографістику та сприяють відтворенню історіографічного образу, що є результатом відображення суб'єкт-об'єктивних зв'язків історіографа з предметом його наукового дослідження, що має форму вербального тексту та певні стадії створення та еволюції [16, 47–48]. Досить переконливо у тексті представлена методологічна база і схарактеризовані її складові у тому числі методи загальнонаукові, спеціально історичні, з-поміж яких у процесі дослідження питомою продуктивністю відрізнялися: порівняльно-історичний, методи конкретного аналізу, математичний та інші.

Зміст дисертація засвідчив, що вона складається зі вступу, чотирьох розділів поділених на дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. У першому розділі «Історіографія, джерела, методологія дослідження», що складається з трьох підрозділів, в яких аналізується історіографія проблеми, змістовно характеризуються корпус джерел за певними ознаками, чітко визначені теоретико-методологічні основи, стан та провідні напрями дослідження теми.

Підрозділ 1.1 «Стан історіографічної розробки теми» вибудовується автором на послідовному висвітленні змісту шести етапів розвитку драгоманознавства та характеристикі монографічних і дисертаційних досліджень, статей, показу їх переваг та певних недоліків [16, 9–18].

Аналіз джерел джерельної бази у другому підрозділі першого розділу підпорядкований розкриттю чотирьох чинників, які сприяли виникненню історіографічних традицій особливостей формування «драгоманівської історіографії», характеристики архівних та опублікованих джерел, та фондів Центрального державного історичного архіву у м. Львові, Центрального історичного державного архіву в Києві, Інституту рукописів Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського, відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Дослідниця, вилучивши значну групу опублікованих джерел, чітко охарактеризувала їх на певними ознаками: наукові, науково-популярні та публіцистичні дослідження, дисертаційні роботи, мемуарна література, епістолярна спадщина М. П. Драгоманова, рецензії на його праці, історичні студії, документальні джерела офіційного характеру та наукові, публіцистичні розвідки та статті самого М. Драгоманова. На основі наведеної класифікації автор вірно виділив у визначених групах підгрупи за проблемним принципом, що проклало шлях для опрацювання теми дослідження і засвідчила посилений інтерес вітчизняних вчених до вивчення життя і творчості М. П. Драгоманова [16, 24–37].

Підрозділ 1.3 «Теоретико-методологічні основи дослідження» підготовлений згідно вимог сучасної української історіографії, де чітко окреслені головні теоретичні постулати, особливості наукової історіографічної теорії у сфері методології реконструкції історіографічного образу та методи, на які ми вже вище звернули увагу. Варто наголосити, що науковий інтерес Ю. Ю. Куценко не обмежується суто історіографічним понятійним апаратом й широкою документальною базою, він, і це цілком справедливо, сягає до застосування важливих для заявленої тематики методологічних засад. Далі дослідник у цьому підрозділі досить широко та ґрунтовно подає огляд наукових досліджень щодо запропонованої тематики [16, 39–50]. Зрештою, автор схиляється до цілком правомірного

висновку про те, що джерельна база дослідження, використання загальнонаукових, спеціальних методів історичного, дотримання головних вимог процедури відтворення історіографічного образу дозволяє вивести дослідження історіографічних образів М. Драгоманова на якісно новий рівень [16, 51].

Другий розділ «Прижиттєвий і посмертний образи М. Драгоманова» складається з трьох підрозділів. Перший підрозділ другого розділу присвячений реконструкції прижиттєвого портрету історика його саморефлексій та оцінки сучасників.

У цій частині дослідження досить переконливо доведено факт існування в історіографії декількох прижиттєвих образів історика: автообразу; позитивного портрету М. П. Драгоманова, який є усталеним і статичним. Варто наголосити, що Ю. Ю. Куценко, своїм ґрунтовним аналізом чітко довела той факт, що прижиттєві образи безумовно вплинули на подальші історіографічні традиції формування образів М. П. Драгоманова і, одночасно опосередковано обумовили проблематику драгоманознавчих студій і усталені стереотипи щодо його особи та діяльності. Такий висновок є цілком обґрунтованим і достовірним.

У другому підрозділі другого розділу, згідно прийнятій вже у науковому середовищі періодизації, цілком слушно звернута увага на некрологічний образ М. Драгоманова, ґрунтовно проаналізовані два різновиди джерел: некрологи на смерть вченого та надгробних промови чим ясно доведено, що прижиттєвий та некрологічний образи М. Драгоманова генетично пов'язані між собою, а основи «некрологічного» образу були закладені самим ученим в автобіографічних творах і його сутність цілком позитивна. Цілком вірним видається й висновок про те, що обидва ці образи вченого збігаються у фактологічному та емоційному аспектах, а «некрологічний етап також став підґрунтям для закладання і подальшого утвердження позитивного образу М. Драгоманова в українській історіографії і послужив основою для формування частини наступних історіографічних традицій образу вченого» [16, 79].

Третій підрозділ цього розділу присвячений дослідженню автором драгоманівських студій кінця XIX – початку XX ст. як наряду української історіографії. У ньому проведений ґрунтовний аналіз джерел, крізь призму вилучення та інтерпретації їх окремих положень, показу формування певних традицій у тому числі позитивно-нейтральної. Автором доведено факт існування позитивного і критичного образів, які у подальшому впливатимуть на формування історіографічних традицій вивчення життя та діяльності М. П. Драгоманова. Щодо негативного портрету науковця, то на підставі аналізу окремих характеристик вірно відзначено його суттєву односторонність. Не викликає заперечення й положення про те, що існування цих образів та активна позиція послідовників і противників М. Драгоманова сприяє формуванню драгоманознавства й кількох історіографічних традицій. Одиночно образ вченого починає втрачати цілісність. Так, на наш погляд, важливим положенням сформульованих висновків є виділення за критерієм емоційного наповнення апологетичного, критичного, позитивно-нейтрального та різко негативного образів. Також має рацію Ю. Ю. Куценко, коли робить висновок про те, що за фактологічним змістом образ історика розпадається на самостійні елементи: М. Драгоманов-учений, М. Драгоманов-громадський діяч. Саме ці образи у подальшому стануть усталеними, еволюціонуючи залежно від об'єктивних умов розвитку історичної науки [16, 95].

У третьому розділі «Конструювання науково-критичного образу Михайла Драгоманова в українській історичній науці» у трьох підрозділах у хронологічній послідовності висвітлено образ М. Драгоманова на фоні національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.; його трансформація в радянській історичній науці та проаналізований процес відтворення образу вченого в зарубіжній українській історіографії. Автору довелося важко попрацювати, аналізуючи значний масив архівно-документальних джерел і особливо різножанрової літератури, яка на першому хронологічному відрізку складала невелику численність, однак в наступні роки різко збільшувалася. Проте вона успішно впоралася з поставленими завданнями. У центрі уваги дослідника і, це цілком правомірно, розгляд й характеристика праць, присвячених М. Драгоманову на першому етапі, зокрема студій М. Грушевського,

С. Русової, Я. Довбиценка, М. Галушинського, І. Свенціцького, М. Шаповала. Результатом такого аналізу став достовірний висновок про те, що, у драгоманознавстві 1917–1921 рр. образ М. Драгоманова постає одностороннім і статичним та до певної міри є однорідним, звільненим від різких суперечностей. Саме популяризація постаті та ідейної спадщини не сприяло наближенню до наукового вивчення драгоманознавства. Автор також слушно зазначає, що у цьому була своя логіка: певно тогочасне суспільство в тих історичних умовах не було готове сприймати серйозні теорії. У той же час продовжують діяти кліше у висвітленні життя та діяльності М. Драгоманова, а це у певній мірі заважає процесу подальшого розвитку драгоманознавства та його переходу на якісно новий рівень [16, 105].

При підготовці другого підрозділу розділу «Трансформація образу М. П. Драгоманова в радянській історичній науці» автору довелося з посиленою увагою опрацювати масив джерел, які дозволили з'ясувати причини актуальності драгоманівських політичних теорій. Такий аналіз виявився плідним та продуктивним. Тут ми спостерігаємо змістовну характеристику ленінського спадку і доказу того, що погляд В. Леніна на Драгоманова, як на «національного міщанина» не відповідав реальній історіографічній ситуації в радянському драгоманознавстві. Доказом цього для автора послужило те, що більшість радянських вчених, хто займався вивченням життя та діяльності М. П. Драгоманова, працювали у межах позитивно-нейтральної традиції, хоча безпосереднього зв'язку з попередніми традиціями радянське драгоманознавство не мало.

У цьому підрозділі, який виявився найбільшим за обсягом дисертації (21 стор.), таким же змістовним є аналіз великої кількості історіографічних джерел, які вийшли протягом 1930–1980-х рр. Шляхом їх ґрунтовного аналізу та синтезування автору вдалося довести, що у радянській період драгоманознавства склалися декілька історіографічних образів М. Драгоманова, з яких два регіональні. Один у середовищі західноукраїнських дослідників, другий – створений болгарськими та польськими вченими (П. Атанасовим, Е. Горновою, С. Козаком та іншими). Цілком достовірним видається твердження дослідника про те, що найбільш комплексним і певною мірою однорідним є позитивний образ. Шляхом аналізу джерел Ю. Ю. Куценко також ясно довела, що критичні висловлювання в радянській історичній науці є поодинокими і непереконливими, носять відбиток політичного замовлення і в той же час такі ж висловлювання В. Леніна не стали визначальними у розгляді драгоманознавчої проблематики радянськими вченими.

У цьому розділі третій підрозділ «Відтворення образу вченого в зарубіжній українській історіографії» присвячений з'ясуванню розвитку драгоманознавства в діаспорі, характеристиці особливостей праць, які з'явилися ще на другому етапі (1886–1924 рр.). Автором проаналізовані дослідження М. Лозинського, М. Грушевського, М. Шаповала, Ю. Бачинського, В. Дорошенка, В. Будзиновського, які своєю змістовною наповненістю визначили подальший розвиток діаспорної драгоманівської історіографії. Автор також довів, що однак її заідеологізованість та звернення уваги до проблем впливу політичної концепції вченого на події в Україні у 1917–1921 рр. і ступені його вини за їх поразку та інші з'ясовані ним обставини не сприяли створенню зарубіжною українською історіографією оригінальної концепції вивчення драгоманознавчої проблематики. Виходячи з цього опрацьовані дослідження вписуються в основні традиції висвітлення життя та творчості М. П. Драгоманова [16, 127].

Слушним є й авторське положення про те, що більшість діаспорних дослідників (М. Лозинський, М. Грушевський, О. Лотоцький, В. Заїкін, С. Томашівський, Д. Дорошенко, М. Білецький, С. Драгоманов, В. Левинський, С. Ріпецький) продовжує позитивно-нейтральну традицію висвітлення образу М. Драгоманова, закладену Лесею Українкою та іншими дослідниками [16, 128].

Особливістю наукового почерку Ю. Ю. Куценко є детальна характеристика кола проблем, які розглядалися при вивченні драгоманівської спадщини не лише діаспорними, але радянськими та сучасними дослідниками. Цитатами на їх висловлювання і посиланнями на них рясніють сторінки наукового дослідження. Такий детальний аналіз досліджень, у яких

містяться характеристики образу М. Драгоманова, доводить вміння автора працювати з джерелами і виокремлювати з них влучні оцінки зарубіжних учених М. Драгоманова: політичний реаліст та аналітик, великий знавець душі українського народу, Петро I в політиці для Галичан та багато інших [16, 130]. У дослідженні також доведено, що І. Лисяк-Рудницький – автор ґрунтовних праць присвячених аналізу суспільно-політичних ідей М. Драгоманова однобічно висвітлює його образ передусім як громадського діяча, а автобіографія вченого немовби «закрита для самого дослідника і для читача» [16, 121]. За цим слідує обґрунтований висновок про те, що ці та інші обставини, які сумлінно характеризує автор, не сприяли представникам зарубіжної української історіографії цілісно вивчати наукову спадщину М. Драгоманова.

І все ж змістом свого ґрунтовного аналізу дослідник доводить те, що квінтесенцією позитивно-нейтрального образу М. Драгоманова, створеного зарубіжними українськими дослідниками, є характеристика М. Драгоманова С. Томашівським. В той же час Ю. Ю. Куценко цілком правильно характеризує й протилежну традицію критичного висвітлення М. Драгоманова в зарубіжній українській історіографії, яку репрезентували меншість дослідників (Д. Донцов, М. Мухін, К. Подолянин, К. Чехович, Р. Бжеський). Розлого наводячи їх положення автор дослідження цілком вірно пов'язує цю – критичну позицію з появою нових вербальних характеристик. Автор приходять до цілком слушного висновку про створення в зарубіжній українській історіографії двох образів М. Драгоманова, які генетично пов'язані з попередніми традиціями. Переконаливими й виваженими є й положення про те, що ці образи відрізнялися статичністю і були усталеними. Особливістю образів М. Драгоманова є відбір та традиційне коло творів вченого для публікацій та аналізу. Таким же є фінальний висновок до підрозділу, де зазначається, що напрацювання цієї гілки української історичної науки не додали до вже складених образів М. Драгоманова істотно нових рис [16, 140].

Четвертий розділ «Критичне осмислення особи та діяльності М. Драгоманова в сучасній українській історіографії» складається з трьох підрозділів. У першому підрозділі «Стан і напрямки драгоманознавства» окреслені нові умови, пов'язані із здобуттям незалежності Україною в 1991 р. та появою значної кількості праць (до двох з половиною сотень) [16, 143]. У ньому наводиться статистика виходу праць, виділено п'ять напрямків наукових досліджень сучасних науковців, їх детально проаналізовано та констатовано, що розвиток драгоманознавства не позбавлений певних проблем, на які дослідник звернув особливу увагу [16, 146]. Одночасно, автор дослідження визначив 7 пріоритетних завдань, які стоять перед сучасними драгоманознавцями [16, 147]. У кінці підрозділу наведені стислі висновки.

Другий підрозділ четвертого розділу: «М. Драгоманов – вчений та педагог» цілком правомірно присвячений аналізу праць з цієї проблематики. Автором вірно визначено кілька спільних рис наукових досліджень з цієї проблематики і наголошено, що образ М. Драгоманова як ученого та педагога формується сучасними науковцями з кількох елементів, які він достатньо чітко презентуються у роботі. Приваблює також досить впевнений аналіз цілого комплексу аспектів, пов'язаних з детальним розглядом змістовної наповненості узагальнюючих драгоманознавчих робіт. Одночасно справедливим є авторське спостереження про передбачуваність та змістовну наповненість таких досліджень. Цілком правомірним є розгляд сучасної літератури з цього питання за напрямками, шляхом аналізу праць дослідників. У цілому Ю. Ю. Куценко, проаналізувавши праці сучасних драгоманознавців, які займаються вивченням постаті М. Драгоманова, як ученого і педагога, переконливо довела, що цей образ ученого лише формується. Також не викликає заперечення й твердження дослідника про те, що сучасні автори не поривають з генеральною традицією висвітлення образу М. Драгоманова, що склався на порубіжні XIX–XX ст. В той же час Ю. Ю. Куценко чітко визначає відсутність основного та маргінальних образів. Образи науковця та педагога хоч і є цілісними, але в них відсутня критичність. З цього випливає цілком слушний висновок, про те, що в сучасних працях з цієї проблематики образ однозначно позитивний, а це, у свою чергу, викликає певні сумніви в його об'єктивності та знову приводить до однобічності, що залишається поки що неподоланою [16, 162].

У третьому підрозділі четвертого розділу «Образ М. Драгоманова як суспільно-політичного діяча в контексті державотворення нової доби» також ґрунтовно опрацьовано пласт сучасних джерел, з'ясовано причини розпаду образу ученого на дві складові та містяться змістовні характеристики основоположних позицій побудови образу М. Драгоманова як громадського діяча [16, 164–165]. Дослідник, аналізуючи змістовну наповненість праць з цієї проблематики, акцентує увагу на різних аспектах спадщини і громадської діяльності М. П. Драгоманова. Також наголошується на тому, що значна кількість драгоманознавчих досліджень сьогодні мають не наукову, а містять популяризаторську мету [16, 170]. Беззаперечними є й проміжні висновки автора стосовно визначальної ознаки формування образу М. Драгоманова як суспільно-політичного й громадського діяча – повернення у практичне використання драгоманознавцями усталених вербальних характеристик і кліше [16, 171]. Виходячи з цього образ Драгоманова є цілком передбачуваним [16, 172].

У результаті поглибленого аналізу та влучних спостережень на сучасну історіографію, автор приходять до цілком достовірних висновків, що сучасні образи М. Драгоманова як науковця, педагога та громадського діяча мають вихідним пунктом позитивно-нейтральний образ. На останок, позитивно оцінюючи напрацювання драгоманознавців цього напрямку, Ю. Ю. Куценко акцентує увагу й на певних недоліках і одночасно відзначає, що подолання наявних проблем відкриває для драгоманознавства подальші перспективи більш ґрунтовного та повного опрацювання драгоманознавчої проблематики [16, 173]. Змістовними є загальні висновки [16, 174–180]. У них досить повно відображена суть проведеного дослідження. Крім того автор також наводить періодизацію драгоманознавства, яка складається з шести періодів, характеризує драгоманознавство виходячи із значення для відтворення історіографічних образів М. Драгоманова в історіографії. Ю. Ю. Куценко також констатує незадовільний стан вивчення історіографічних образів вченого й стверджує, що М. Драгоманов повністю вписується в схему реконструкції історіографічного образу, запропоновану українськими істориками [16, 177]. Далі в хронологічній послідовності Ю. Ю. Куценко виділяє чотири традиції, що презентують відповідні образи історика, окремі із них розпадаються на два основних елементи: М. Драгоманов – науковець, М. Драгоманов – громадський діяч. Також констатується утвердження позитивно-нейтральної традиції, використання в драгоманознавчих дослідженнях занадто емоційних вербальних характеристик вченого, характеризуються оцінки зарубіжних знавців драгоманіани і сучасний стан драгоманознавства та визначаються його проблеми [16, 179–180].

В цілому, Ю. Ю. Куценко здійснила певну науково-дослідну роботу, опрацювавши історіографічні образи М. Драгоманова в українській історичній науці 1860-х – 2011 р.

Отже, у сучасних умовах, коли досягається історіографічний зріз драгоманознавства й витворюється новий інструментарій, все більше у центрі уваги дослідників повстає «історіографічний образ», який сприяє більшому наповненню біоісторіографічних досліджень та сягає до появи нової складової інтелектуальної біографії М. П. Драгоманова. У такому разі й історіографія набувають повноти і чіткої окресленості її теоретичних засад. Так, наприклад, українські вчені ставлять на порядок денний такі питання: чи придбала історіографія новий образ, історіографічні образи: спроби деконструкції (на матеріалах історіографії університетів); багатолика історіографія (образи історіографії як наукової та навчальної дисципліни) та інші. Виразно, як науковий метод «образний стиль» супроводжує наукове грушевськознавство, франкознавство та шевченкознавство.

Такими чином, на підставі плідних джерелознавчих занять, спрямованих на пошук нових документів та фактів, очевидним став факт появи таких публікацій, підготовлених вже в лоні драгоманознавства А. М. Круглашовим, В. П. Гарнагою та Ю. Ю. Куценко.

Щодо історіографії досліджуваної проблеми то вона, з метою відтворення історіографічних образів М. П. Драгоманова умовно поділяється на шість періодів, кожен з яких має свої особливості. Перший період охоплює середину 1860-х–1895 рр. тобто період життя і діяльності М. П. Драгоманова; другий визначається 1899–1924 рр. період, який розпадається на два

підперіоди: 1891–1917 і 1917–1924 рр.; третій період припадає на 1924 – середину 1950-х рр.; четвертий період визначається серединами 1950-х–1980-х рр.; п'ятий період охоплює середину 1980-х–1991 р. і останній – шостий період представлений 1991–2013 рр.

У межах цих періодів висвітлюється прижиттєвий і посмертний образ українського інтелектуала. Має також право постати «образ» М. П. Драгоманова, створений в наукових працях та публіцистиці часів національних і визвольних змагань 1917–1921 рр. Детального розгляду, узагальнення та екстраполяції історіографічної думки вимагає українська радянська історіографія драгоманознавства з одночасною увагою до західноукраїнських дослідників з метою відтворення образів в них закарбованих. І, як ми зазначили у вступі, виділивши, як окремий період зарубіжну українську історіографію, також має бути в усій складності, але досить виразно окреслений образ М. П. Драгоманова і його умовно кажучи «двійник» у болгарській та польській історичній науці.

Надскладним аспектом цих «образних вправ» є відтворення образу М. П. Драгоманова в сучасній українській історичній науці. Складнощі виявляються у тому, що він лише формується і не може бути повним, і взагалі чи можливе це в усьому обсязі й повноті? Наприклад, аналіз історіографії засвідчує той історіографічний факт, що він уже за певних обставин і завдяки дослідженням науковців, згідно визначених напрямів, виявляється в образі суспільно-політичного, громадського діяча, інтелектуала і теоретика, ученого, педагога та інше. Утім в усі періоди спостерігається персоніологічний підхід осягнення тогочасною й теперішньою наукою та історичною думкою спадщини М. П. Драгоманова.

Висновки. Вихід сучасних учених за межі усталеного історіопису і біоісторіографії та дослідження історіографічних «образів» М. П. Драгоманова підносить драгоманознавчі дослідження на новий рівень. Драгоманіана у цілому, пройшовши етапи свого формування та розвитку, сьогодні має інтегрувати європейський та світовий досвід. До цього має ще більш активно залучатися нове покоління гуманітаріїв та українознавців. Вони поповнять ряди дослідників цього напрямку, який поруч із шевченкознавством, франкознавством, гоголезнавством й грушевськознавством займає своє місце в українській гуманістиці.

Список використаної літератури

1. Круглашов А. Творячи минуле: образ М. Драгоманова в історіографії та політичній літературі (до початку 1920-х рр.) / А. Круглашов // Українська історична наука на порозі ХХІ століття. : Міжнар. наук. конгрес, м. Чернівці, 16–18 травня 2000 р. – Чернівці, 2001. – Т. 3. – С. 25–32.
2. Гарнага В. П. Образ М. П. Драгоманова в сучасних наукових дослідженнях в Україні (на прикладі дисертацій, захищених у 1993–2008 рр.) / В. Гарнага // Дні науки історичного факультету: [матеріали II Міжнар. наук. конференції учених, присвяч. 175-річчю Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – Вип. II : [у 4-х ч.] / редкол.: В. Колесник (голова) та ін. – Ч. 4. – С. 61–63.
3. Куценко Ю. Ю. Історіографічний образ Михайла Драгоманова в творчості І. Лисяка-Рудницького // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 8. Історичні науки. – Херсон, 2002. – С. 54–59.
4. Гоцуляк В. В. М. Грушевський і українська історична наука (1880-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.): історіографія проблеми : дис. – доктора іст. наук : 07.00.06 / В. Гоцуляк. – Черкаси, 1999. – 470 с.
5. Леви Дж. Биография и история / Д. Леви // Современные методы преподавания новейшей истории. – М., 1996. – С. 191–206.; Гулыга А. В. Понятие и образ в исторической науке / А. Гулыга // Вопросы истории. – 1965. – № 9. – С. 3–14.; Історична наука : термінологічний і понятійний довідник : навч. посіб. / В. Литвин, В. Гусев, А. Слюсаренко та ін. – К., 2002. – 430 с.; Мошкова Г. Ю. Психобиография – новое направление в изучении науки / Г. Мошкова, А. Юревич // Вопросы естествознания и техники. – 1989. – № 1. – С. 67–75.
6. Болдырь С. П. Историкографический образ: опыт расширения методологического арсенала науки истории исторического познания / С. Болдырь, Е. Чернов // Українська історична наука на порозі ХХІ ст. Харківський історіографічний збірник. – Харків, 1997. – Вип. 2. – С. 93–102.
7. Історіографічний словник : навч. посіб. для студентів істор. факультетів ун-тів / С. Посохов, С. Куделко, Ю. Зайцева та ін. – Х., 2004. – 320 с.; Посохов С. І. Історіографічні образи: спроби деконструкції (на матеріалах історіографії університетів) / С. Посохов // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2006. – Вип. 8. – С. 49–56.
8. Писаренко Ю. Архаїчні витоки образу «народного героя» / Ю. Писаренко // Соціум. Альманах соціальної історії. – 2003. – Вип. 2. – С. 209–222.
9. Яремчук В. Образи української історіографії в історичній науці України середини 1950-их – початку 1970-их років / В. Яремчук // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип. 18. – К., 2008. – С. 59–98.

10. Колпакова О. Історіографічні образи Дмитра Івановича Яворницького / О. Колпакова // Український історичний збірник. – 2004. – Вип. 7. – С. 458–467.
11. Масненко В. В. Формування образу М. С. Грушевського в масовій свідомості / В. Масненко // Український історичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 19–34.
12. Ясь О. В. Історія як сюжет. Представлення образу Богдана Хмельницького в однойменній монографії М. І. Костомарова / О. Ясь // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 89–106.
13. Андросова-Байда Д. «Образ историка»: генеалогія поняття / Д. Андросова-Байда // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – Вип. 5. – К., 2011. – С. 320–332.
14. Пиріг Р. Я. «Білий кентавр українського козацтва»: до проблеми міфологізації образу гетьмана Павла Скоропадського / Р. Пиріг // Український історичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 136–143.
15. Андросова-Байда Д. О. Українська історична наука 1920-х рр.: образ жінки-історика : автореф. дис канд. іст. наук: 07.00.06 / Д. Андросова-Байда. – К., 2010. – 20 с.
16. Куценко Ю. Ю. Історіографічні образи М. Драгоманова в українській історичній науці (1860-ті – 2011 рр.) : дис канд. іст. наук: 07.00.06 / Ю. Куценко. – Херсон, 2013. – 269 с.
17. Чижко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / В. Чижко. – К., 1996. – 238 с.
18. Куценко Ю. Ю. Невідоме дослідження про Михайла Драгоманова / Ю. Куценко // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 30. Історичні науки. – Херсон, 2009. – С. 198–210.; Куценко Ю. Ю. Єврейське питання в творчості М. Драгоманова (тези) / Ю. Куценко // Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Наука і освіта 2004». – Т. 6. Історія. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 10–13.; Куценко Ю. Ю. Питання релігії в творчій спадщині М. Драгоманова: історіографія проблеми / Ю. Куценко // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 19. Історичні науки. – Херсон, 2005. – С. 90–96.; Куценко Ю. Ю. Відображення особистості Михайла Драгоманова в наративних джерелах / Ю. Куценко // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 17. Історичні науки. – Херсон, 2004. – С. 49–57.
19. Куценко Ю. Ю. Історіографічний образ Михайла Драгоманова в творчості І. Лисяка-Рудницького / Ю. Куценко // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 8. Історичні науки. – Херсон, 2002. – С. 54–59.; Куценко Ю. Ю. Образ М. Драгоманова в історичній літературі: досвід вивчення історіографічних джерел / Ю. Куценко // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 14. Історичні науки. – Херсон, 2004. – С. 20–31.; Куценко Ю. Ю. Образ Михайла Драгоманова в діаспорній історіографії / Ю. Куценко // Південний архів : зб. наук. праць. – Вип. 28–29. Історичні науки. – Херсон, 2008. – С. 221–236.; Куценко Ю. Ю. Історіографічні образи М. П. Драгоманова в гуманітаристиці кін. ХІХ – поч. ХХ ст. / Ю. Куценко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2012. – Вип. XXXIV. – С. 280–288.
20. Куценко Ю. Ю. Просвітницька діяльність М. П. Драгоманова: образ історика в українській історіографії / Ю. Куценко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2010. – Вип. XXIX. – С. 282–286.
21. Куценко Ю. Ю. Образ українського козацтва в творчій спадщині Михайла Драгоманова / Ю. Ю. Куценко // Козацька спадщина: Альманах Нікопольського регіонального відділення НДІ козацтва при інституті історії України НАНУ. – Вип. 3. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 240–244.; Куценко Ю. Ю. М. Драгоманов: образ історика-античника в історіографії / Ю. Ю. Куценко // Древнее Причерноморье. – Вип. VIII. – Одеса, 2008. – С. 207–213.

Одержано редакцією 14 вересня 2013

Прийнято до публікації 25 жовтня 2013

Гоцуляк В. В. Проблема історіографічних образів М. П. Драгоманова в сучасній українській науці.

Стаття посвячена изучению историографических образов М. П. Драгоманова представителями современной украинской исторической науки. На основе анализа публикаций исследованы факторы, которые влияют на формирование и функционирование историографических традиций изучения жизни, научной а также общественно-политической деятельности учёного. Показано в каких аспектах и направлениях движется современная историографическая мысль в освещении эволюции исторических знаний, первоначальных и последующих образов учёного и общественно-политического деятеля. Выяснено значение современных публикаций для осмысления пути пройденного драгомановедением по реконструкции историографических образов М. П. Драгоманова в направлении изучения существующих традиций: атологической, критической, позитивно-нейтральной и резко негативной. Показано, что путём изучения прижизненного портрета, некрологического образа, «посмертных» образов, преобладает позитивный, который также присутствует и в современных публикациях. Особое внимание уделено работам Ю. Ю. Куценко. Сделан вывод о том, что современные публикации посвященные изучению историографических образов М. П. Драгоманова поднимают на новый уровень драгомановедение.

Ключевые слова: М. П. Драгоманов, историография, историографический образ, прижизненный портрет, некрологический образ, «посмертный» образ, традиции: апологетическая, критическая, позитивно-нейтральная, резко негативная

Gotsulyak V.V. The Historiographical problem images M. P. Drahomanov in contemporary Ukrainian science.

The article is devoted to the study of historiography images M. P. Drahomanov representatives of the modern Ukrainian historiography. Based on the analysis of publications examines the factors that affect the formation and function of historiographical traditions of the study of life, scientific and socio-political activities of the scientist. Shown in what aspects and areas of moving modern historiographical thought in the light of the evolution of historical knowledge, initial and subsequent images of a scientist and public figure. Find out the modern publications for judgment on the path traversed dragomanovedeniem historiographical reconstruction of images. M. P. Drahomanov towards studies of existing traditions: the apologetic critical, positive- neutral and very negative. It is shown that by studying the lifetime portrait. The obituary of the image «post-mortem» of images, use of the positive, which is also present in contemporary publications. Particular attention is paid to the work of researchers such as Y. Y. Kutsenko. It is concluded that current publications devoted to the study of images of historiographical M. P. Drahomanov raised to a new level dragomanovedenie.

Key words: M.P. Drahomanov . historiography, historiographical image, lifetime portrait, image obituary, «post-mortem» image, tradition apologetic, critical, positive-neutral, sharply negative.

УДК 94(477)339.9 «192»:001.892

О. В. ДАНИЛЕНКО

УКРАЇНЬСЬКА СРР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ 1920-х рр.: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

Аналізується наукова література з історії міжнародних відносин, соціально-економічних та культурних зв'язків, співробітництва УСРР з європейськими країнами в 1920-і роки.

Ключові слова: УСРР, міжнародні відносини, міждержавні, громадські зв'язки, дипломатія, історіографія.

Постановка проблеми. Сучасні дослідники радянської і модерної історіографії зовнішньої політики і міжнародних відносин, віддаючи належне попередникам, виділяють наявність «білих плям» та відсутність узагальнювального дослідження з історіографії окресленої проблеми. В модерних історичних студіях переважають праці, які стосуються окремих аспектів міжнародних зв'язків УСРР.

Метою даної розвідки є аналіз наукових історіографічних джерел про становлення і функціонування дипломатичних, зовнішньоекономічних, гуманітарних, науково-культурних установ УСРР, їх різнопланові зв'язки з державними, приватними і громадськими структурами та установами Європи в 1920-ті роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автор публікації пропонує поділ історіографічних джерел на чотири системні проблемно-тематичні групи. Критерієм і методологічним принципом класифікації було тематичне спрямування, стан висвітлення проблеми міжнародних відносин України, рівень інформаційної вичерпності.

До першої групи віднесено узагальнювальні праці з історії дипломатії України та європейських країн, зовнішньої політики радянської держави з висвітленням процесів укладання мирних угод, урегулювання питань кордонів та проблем міграційних рухів, історіографічні роботи; до другої праці, у яких міжнародні зв'язки розглядаються у традиційній парадигмі, означеній формулою відносин «радянсько-німецькі», «радянсько-польські» чи «радянсько-чехословацькі» тощо; до третьої студії про зовнішньоторговельні, гуманітарні, науково-технічні та культурно-освітні зв'язки України з європейськими державними та приватними центрами й установами; четверта група представлена монографіями та статтями про діяльність радянських дипломатів вищого номенклатурного статусу, переважно російських.